

Kések, férgek, mosógép

ÁGOSTON TAMÁS: A REPÜLÉS KEZDETEI

Bordóba hajló vörös betűkkel áll a kötet címe a szürkésbarna képen, melyen egy hatalmas jószágot, egy elefántot látunk, amint éppen egy daru a magasba emeli. Első pillantásra szürreális látomásnak tűnik, ám a hátsó borító információi szerint egy 1916-ból származó fotóról van szó, melynek címe: *Mary, a gyilkos elefánt kivégzése*. Vagyis egy gyilkosság dokumentációjával van dolgunk, egy állat kegyetlen kivégzésével, ami azért felvet bizonyos kérdéseket, még akkor is, ha az elefánt a címből következően valóban embereket ölt. Mert egy elefánt nem jogi személy, sőt, semmiféle személy, egészen egyszerűen a természet törvényei miatt nem vonatkozhatnak rá az emberi törvények. Elítélése és kivégzése tehát határsértés, abszurdum. A hatalmas súlyú elefántot ráadásul felakasztják, amivel a gravitáció törvényein is felül akarnak kerekedni a voluntarista ítélelhozók – mégiscsak valami egészen groteszk, szomorú és szürreális jelenetet kapott lencsevégre az ismeretlen fotográfus. Ha mindezt összeolvassuk a kötet címével, akkor bizony beleborzongunk, hogy micsoda kezdet ez. Pedig ez még tényleg csak a kezdet. Mert ha beleolvasunk a versekbe, akkor az igazságszolgáltatás áldozatává vált elefánt csecsemőillatú mesének tűnik.

A versek beszélője nem bízott semmit a véletlenre, klasszikus szerzőktől választott mottókat, melyek arra szolgálnak, hogy felkészítsék a jámbor olvasót arra, mire számíthat. Az első idézet Füst Milántól származik. Két nő beszélget, az egyik közülük a „gyilkos nő”. Kontextusából kiragadott jelenet ez, nehezen érthető, bár pár kulcsszó segít elképzelni az olvasónak, miről is lehet szó: lélek, test, bosszú, és valahonnan ki kell húzni egy kést is. Elég bizarr, csöppet sem vidám beszélgetés ez. Ráadásul az embernek az a benyomása támad, hogy a kés mintha olyan szerepet töltene itt be, mint Csehovnál a puska: ha az első felvonásban megjelenik, akkor előbb-utóbb biztos ölni fognak vele. A másik idézet pedig Esterházytól származik, a *Harmonia caelestis*ből („Minden embernek van egy mondata, melyet élete folyamán megért.”), mely inkább üres szentencia, mintsem leülepedett bölcsesség, így vélhetően ironikusan kell értenünk, a frázisokba burkolódzó tudálékosság kifigurázásaként. (Ez a mondat egyébként visszatér majd a *Mondat* című vers utolsó soraként, afféle l’hommage-ként.) Erős kezdés ez.

52 vers olvasható a kötetben, és az általános szokásoktól eltérően nincsenek ciklusokba sorolva. Ez nem is lenne könnyű, és nem is lenne értelme: ezek a versek önmagukban is egységet alkotnak, súlyuk van, nyomatékuk, és nem tartoznak sehová, nincs szükségük semmire és senkire. Magukra záródnak. Egy-egy súlyos vasgolyó, ezekből áll össze a kötet. Az egyes versek terjedelme viszonylag rövid, mindössze egy-két hosszabb található köztük. Rímek nincsenek, a verssorok rövidek, átlagosan 3–5 szóból állnak. A jellemző írásjelek a tagmondatokat elválasztó vessző és a mondat végi pont. Az egész kötetben csupán két-három kérdőjeles mondat van, kivéve az utolsó, *Mosógép* című, rövidke novellákból álló füzért, melyben vannak párbeszédés részek is. A versek nagy része tehát pár szóból álló kijelentő monda-

tokból épül fel, és jellemzően egy-egy rövidke történetet mesélnek el. Ezek a történetek pedig abszurdak, sötétek, szürreálisak – mint egy akasztott elefánt egy régi fotón.

Ha belelapozunk a kötetbe, Twin Peaks kellős közepén találjuk magunkat, csak hogy nem a kanadai határ mellett, hanem valahol Európa közép-keleti részén. Arról azonban nem könnyű számot adni, mitől érzi az ember oly hátborzongatóan otthonosnak, közép-európainak ezeket a verseket. Talán mert oly sokszor szóba jön bennük valamilyen féreg, és erről Kafka jut az ember eszébe? Vagy mert a párszor szintén említett oldalas az ismerős ízeket idézi? Vagy mert ennyire kilátástalanul szorongani, a világot ennyire a feje tetejére állítani, ilyen sötét szemüvegen keresztül látni csak errefelé, az ördög alfele táján lehet? Fekete lyuk ez a kötet, semmi fény sugar, semmi feloldás, a fanyar ironia és a groteszk képi világ is arra szolgál, hogy világossá tegye: nincs semmi, de semmi menedék.

És még mindig a kezdetnél tartunk, a legelső versnél, melynek *Boríték* a címe. „Ajtó, ajtó mellett, végtelen sorban. / Nyikorgó széken férfi ül, rám mutat.” – íme a két első sor, és az olvasó máris Kafka világában érzi magát, a törvény kapujában, hiszen kiderül, hogy mindenkinek van egy ajtaja, és a vers beszélőjére máshol vár a magáé. Amikor rohanva odaér, akkor látja, hogy az ajtó kilincsén egy piros boríték, benne egy döglött egérrel. A következő versben (*Vadász*) pedig megjelenik a már emlegetett féreg motívuma, méghozzá a szívvel összefüggésben: „Nyitott szemmel várom a golyót, / amely egyre közeledik, süvít a ház felé, / férges szívem keresve.” Ez az utolsó három sor, a vers elejéből azonban megtudjuk, honnan is érkezik ez a bizonyos golyó; bizony nem máshonnan, mint magától a lírai éntől, aki pontban éjfélkor lövést adott le, majd hazamegy, lefekszik. S máris a mottóban és a borítón is megelőlegezett világ kellős közepében vagyunk, melynek alapvető elemei közé tartozik a gyilkosság, a fegyverek, a fájdalom és az erőszak, alapszavai pedig a férgek, a kés és a vér.

Mintha valamiféle sötét melodramát olvasnánk, olyan sokszor fordul elő a kés és a vér a versekben. Operák nagyjeleneteit, Shakespeare-drámák gyilkosságait, rendőrségi híreket idéznek ezek a motívumok, de Pilinszky sorai is eszünkbe juthatnak: „Ne félj te sem, ne fuss előlem, / inkább csittítsd a szenvedést, / csukott szemmel szoríts magadhoz, szoríts merészen, mint a kést!” (*Tilos csillagon*), vagy éppen Hitchcock *Psychó*jának híres, zuhanyzós jelenete. A kés legtöbbször azok gyilkos eszköze, akiknek nincs más fegyverük. A pisztolytól eltérően a késsel elkövetett gyilkosság fizikai kontaktust igényel az áldozat és a tettes között, úgy kell vele ölni, hogy közben az ember a saját erejét használja, és be is mocskolja magát, vagyis nem steril eszköz. Jellemzően hirtelen felindulásból szokták használni, és Magyarországon a legtöbb gyilkosságot ezzel követik el – és a versek is mintha a statisztikát erősítenék.

A *Pincér* című versben a feleség a bugyogójából ránt elő egy kést, és megfenyegeti a lírai ént, hogy leszúrja, ha nem lop neki rózsát. Kitér a dráma a házasközött, és a férj már tudja, hogy rossz lóra tett, de az apóstól való félelmében nem mer válni. Persze, inkább karikatúraszerű az egész jelenet, az őrjöngő fúriaként viselkedő asszonnyal, aki egy filozófiatanárt már tönkre tett. A *Párna* címűben a postás szalad el a vers beszélője elől, amit az úgy kommentál, hogy „pedig nem volt a kezemben kés, / mint általában”. Az utolsó sor arra enged következtetni,

hogy félnek tőle, hiszen többnyire kés van nála. A *Hétféle* pedig azzal kezdődik, hogy a lírai én kedves neje a csuklójából ömlő vért törölgeti. Kiderült, hogy máshogy alakult a weekend, mint ahogyan tervezték, és „hogya hiba volt felvenni azt a rozsdás kést / az árokából”. A *Béka* első sora pedig kijelenti valakiről, hogy „Szép férfi, de még nem látott kést.” Mintha a kés látása valamiféle beavatási rituálé lenne, melynek híján a szépség sem ér sokat. A *Kakukk*ban pedig a késes támadás klasszikus módjával találkozunk a vers alanya: a torkához szorítják egy sikátorban. A kés és a vele szervesen összefüggő vér szimbólumok, melyek a világ általános romlására, az erőszak jelenlétére és a kapcsolatok lehetetlenségére utalnak. S arra, hogy ezeket az az indulat teszi tönkre, mely a kést ragadó emberben dolgozik; a revolverhez vagy a mérgehez hűvös fej kell, míg a késhez hirtelen támadó indulatok, civilizáción kívüli életképletek. Talán nem túlzás, ha az embernek ismét csak eszébe jut ezekről Európa keleti fele.

A féreg is a kötet alapszavai közé tartozik, melynek használatától nem ódzkodik a versek beszélője, holott a köznapiban általában vagy egyszerűen bizonyos állapotokra, vagy pedig átvitt, erősen pejoratív értelemben emberekre használjuk ezt a szót. A féreg jelenléte a világban romlásra, hanyatlásra utal, ami férges, az rossz – mint a szív a *Vadász* című versben. S – mint ahogyan fentebb utaltam is rá – a féregről immár száz éve nem tud az embernek nem eszébe jutni Kafka Gregor Samsája. A *Park* című versben egy tenyérből másznak elő a féreg, vagyis a kötet második darabjához, a *Vadász*hoz hasonlóan itt is arról van szó, hogy a test már él, eleven mivoltában is romlásnak indul, mintegy előlegezve a halál utáni állapotot. Ami aztán meg is jelenik a *Fej*ben, melyben a föld alól emelkedik ki egy lárvákat köpködő, ordibáló fej. Az *Üreg*ben a vers beszélője próbál elfutni, de egy kar torkon ragadja, és lefelé próbálja vonszolni, az üregbe, ahol a szőrös féreg laknak.

A kötet utolsó darabja, a *Mosógép* hat részből, vagyis hat kisebb jelenetből áll, melyek laza szállal kötődnek egymáshoz, és egy urnagyűjtő hétköznapiját meséli el. Természetesen a kés itt sem hiányozhat, ezúttal védekezési eszköz, meg ne támadja a kuttyája, amikor kilép az udvarra, és elindul az urnák felé, melyeket alighanem mások is úgy dobálnak be neki az udvarba, mint a harmadik darabban levő, immár szakállas férfi, aki a második részben még kisfiú volt, és akit a nagyapja figyelmeztetett a ház előtt, hogy ott bizony szörnyű dolgok történnek. Így lesz tele a kert urnákkal, holott a ház lakója táblán is figyelmeztet, hogy ez nem az ő illetékessége lenne. Csakhogy az ötödik és a hatodik részben megtudjuk, hogy egyenesen a munkája az urnákkal való foglalatosság – a meghasonlás aligha véletlen, hiszen a negyedik pontban a tükörképével vitatkozik, míg az meg nem sérődik, és elmegy. A címet pedig az magyarázza, hogy emberünk munka közben legtöbbször az öröklétre gondol, amit egy megállíthatatlan mosógéphez hasonlít. Ha valaki urnákkal foglalkozik, akkor érthető, ha felmerülnek benne a végességel és az időbeliséggel kapcsolatos kérdések, ám az öröklétnél egy olyan profán eszközhöz való hasonlítása, mint a mosógép, éppen hogy kioltja a kérdésfelvetés komolyságát, és csúfondáros fricskává illi a metafizikát.

A versek jellemző hangneme a szenvtelenség. Nem sok érzélem olvasható ki belőlük, pusztán a történések tárgyilagossága rögzítése, ennek az igyekezete azonban

feltűnő, s talán éppen ez az, ami érzelmi töltettel ruházza fel az egyes verseket. Mert legyen bármily hűvös és közönyös a versek beszélőjének a hangja, ezen a hangon a világról akar számot adni, a világot akarja a lehető legpontosabban leírni, megannyi apró mozzanattal együtt. Ebben a világban ugyanis nincs semmi felesleges, mindennek súlya van. Annak is, hogy „Felül, rám néz, / elküld vízárt. Csizmát húzok, télikabátot.” – ahogyan a *Kút* című versben olvashatjuk, vagy vegyünk egy másik leírást a *Patkányból*: „Rozsdás kerékpáron teker a műúton, / egy helyben, mint egy fitnesszedző. / Dülledt szeme nem sok jó ígér. Grimaszba fagyott arca fekete, / lehetne szürke is, ha akarná.” A világ rezduléseinek aprólékos, tárgyilagos és pontos rögzítése, ennek akarása és szinte monomániás megvalósítása maga mégis csak szenvedély; a világ felmérésének és leírásának szenvedélye.

Ebből a perspektívából pedig a nyomasztó, bizarr és szürreális jelenetek is megszelídülnek, sőt, mintha valami szeretetfélét is érezni lehetne rajtuk, mellyel a versek beszélője rájuk csodálkozik, gondosan átvizsgálja és feljegyzi őket. Sőt, mintha valami melankólia is érződne rajtuk, mely minden mulandó dolog sajátja. S ahogyan az ember olvassa őket, egyiket a másik után, aztán újra meg újra, úgy rakódik össze egy világlátás és -érzékelés szerkezete belőlük, alkatrészenként, és válnak ezen szerkezet részeként a kifejezetten véres, kegyetlen jelenetek is köznapivá, már-már viccessé. Hiszen ebben a mennyiségben már szinte önmaguk paródiájaként olvashatók, vagy legalábbis fenntartják a dupla fenekű olvasat lehetőségét.

Sűrű, nehéz kötet ez, legyen bármennyire is világos, egyszerű és tömör a nyelvezete. Ez a puritán, dísztelen nyelv azonban olyan világokba enged betekintést, ahol már az eleven testen is erőt vesz a romlás, ahol a késsel sebeket ejtenek, és ahonnan hiányzik a fény. De talán éppen ez ad súlyt és nyomatékot a dolgoknak, mint ahogyan a (Pilinszkyt idéző) *Kráter* című versben is olvashatjuk: „Megtisztulok, de hát ezért váltottam jegyet a szemedbe. / Sárosan buktam át a kráteren, / és most zuhanok, még mindig, még mindig.” Talán éppen ez a zuhanás lenne a repülés, a repülés kezdete? Mindenesetre önfeledt szárnyalásról szó sem lehet, *A repülés kezdete* kötet cím ugyanis a borítón látható szegény elefánttal együtt értelmezve inkább ironikusnak tűnik. Mindezzel együtt azonban erős kezdés ez, erős első kötet, kiforrott, egészséges nyelvvel és képi világgal. Ágoston Tamás nem tesz gesztusokat sem az olvasó, sem a kortárs trendek felé, autonóm és makacs módon csi-szolgatja a saját, immár mással aligha összetéveszthető nyelvét és világát. Ezzel azonban saját maga számára is magasra rakta a léceket, hiszen ha a repülés kezdete ilyen, akkor milyen lesz maga a repülés? Majd meglátjuk. (*Napkút*)

DECZKI SAROLTA